

Bánóczi Zsuzsa

A MILÁNÓI PETŐFI-SZOBROK TÖRTÉNETÉHEZ

A köztéri szobrok gyakran hosszú ideig várnak a felállításra, s szinte minden köztéri műnek külön története van, amely részben tükrözi azt a politikai-történelmi helyzetet is, amelyben a megbízástól az elkészült szobor a végleges helyére kerül. A téma választása és a megbízó művészeti elvárása szintén jellemzi a kort, miként maga a megvalósult mű is.

A milánói Biblioteca Ambrosiana Petőfi szobrának felállítása is több évtizeden keresztül váratott magára, s e szoborügy révén nyomon követhetjük mind a nemzetközi, mind a hazai történelmi, politikai, művészetpolitikai változásokat. Az 1973-tól Milánóban látható, Ferenczy Béni által 1948/49-ben készített Petőfi szobor hányattatott sorsával mind a sajtóban, mind a szakirodalomban neves szakemberek, írók, újságírók többször foglalkoztak.¹ A szobor az 1945 utáni magyar szobrászat egyik kiemelkedő alkotása. A mű kvalitása, hatása indokolja, hogy keletkezéstörténetéről, problematikájáról, továbbá a milánói Petőfi szobrok sorsáról a rendelkezésre álló újabb információkat, gondolatokat közreadjam.

A Szabad Művészet 1948. októberi számában megjelent hír, amely szerint Ferenczy Béni Petőfi szobor készítésére kapott megbízást, önmagában semmi különös problémát nem vet fel. Az 1848–49-es szabadságharc centenáriumi évében egyáltalán nem meglepő, ha az elismert, baloldali múltjáról közismert szobrász,² a Művészeti Tanács képzőművészeti szaktanácsának tagja,³ a főiskola tanára Petőfi szoborra kap megbízást. A téma, Petőfi ábrázolása adekvát mind a centenárium, mind a forradalmi hagyományokat magáénak valló 1948-as magyar társadalom vonatkozásában. A felállított szobrok nagy többsége Petőfit ábrázolta, a költőt, aki eszméiért, a szabadságért az életét áldozta. Történelmi távlatból visszatekintve, ellentmondás abban van, hogy a megbízást a minisztériumtól kapta, hisz korábban a centenáriumi bizottság, sőt a kormányzat sem támogatta különösebben az évforduló nagy emlékművekben történő megünneplését, helyette inkább a közjót szolgáló kutak, kórházak 48-as hőskről való elnevezését tartotta praktikusnak.⁴ 1948. első felében azonban az országban tömegessé váló centenáriumi emlékmű és szobor állítások ténye elől nem zárkózhattak el, sőt bejelentették – mintegy vállalva 1848 szellemi örökségét⁵ –, hogy a minisztérium is fog szobrokat állíttatni, melyeknek művészi kvalitásaira is ügyelni fognak.⁶ Ennek a deklarált szándéknak talán az első példája Ferenczy megbízatása. Újabb ellentmondás, hogy a megbízást követő évben viszont Ferenczyt eltávolítják a főiskoláról, Petőfi szob-

rát nem állítják ki az első képzőművészeti kiállításon, s az alkotó rövidesen teljesen háttérbe szorul. Az igazi problémát a Petőfi szobor felállításának helye s aktualitása jelenti. A szobrot ugyanis a milánói Biblioteca Ambrosiana⁷ szobor-udvara számára készítették, ami 1948. októberében több mint elgondolkoztató. Az eredeti elképzelések szerint a szobrot 1949. július 31-én Petőfi halálának 100. évfordulóján kívánták leleplezni. A megváltozott külpolitikai helyzetben⁸ ma már nem látszik túl taktikus lépésnek az új hatalom részéről a Nyugatnak számító Olaszországnak államilag rendelt szobrot ajándékozni.

A nyugati nemzetközi kapcsolatok 1948. második felére drasztikusan gyengültek, így a milánói szoborállítási terv nem indokolható a kulturális kapcsolatteremtés igényével. Ekkor a szovjet kapcsolatok erősödtek fel. Kérdés tehát, hogy 1948. októberében miért ad megbízást az Ambrosianába kerülő Petőfi szoborra a minisztérium. A Szabad Művészet július-augusztusi száma arról tájékoztat, hogy a Művészeti Tanács Ferenczyt javasolta a Petőfi szobor elkészítésére. A Művészeti Tanács e kérdéssel április 27. után tartott 318. ülésén foglalkozott, de áprilisban, majd júniusban és augusztusban több Petőfi szobor kérdését is megvitatták művészi szempontból.⁹ Nyilvánvaló tehát, hogy a szoborállítás szándéka bizonyíthatóan több hónappal korábbi, s így megoldódni látszik az októberi dátummal szemben felvetődött probléma. Külföldre kerülő műről lévén szó, fel kell tételezni a diplomáciai előmunkálatokat is, tehát a szoborötlet időpontját legalább az előző évben kell feltételezni, 1947-ben, amikor a nemzetközi kapcsolatok még nyitottabbak voltak. Ferenczy 1947-ben, a svájci kormány meghívottjaként Svájcban, majd ezt követően Rómában, a Magyar Akadémián tartózkodott. Úgy tűnik, hogy így minden aggály eloszatható, a megbízásnak korábbi előzménye van s csak 48-ban realizálódott.

A milánói Petőfi szobor gondolata Kontha Sándor szerint már a harmincas években felmerült, s valószínűnek tartja, hogy Mészáros László, Pátzay Pál és Pásztor János tervezett oda szobrot, ez utóbbi kettő a háborús körülmények miatt nem valósult meg.¹⁰ A szoborötlet keletkezésének pontos idejét, körülményeit további kutatás derítheti ki.¹¹ Varjas Károly az Olasz Intézet közlésére támaszkodva az 1939-es dátumot jelöli meg az Ambrosiana szoborudvar s egyben a Petőfi szobor ötletének időpontjaként.¹² A szoborudvar megvalósítására a negyvenes években került sor bizonyoson, 1941-ben már kialakítás alatt állt. További kutatás döntheti el Mészáros¹³ és Pátzay szerepét. Annyi azonban már bizonyos, hogy a Varjas által¹⁴ Pátzaynak tulajdonított mű s az arról készült fotó, melyet ő is közöl – forrásként az 1937-es Magyar Művészetet jelölve meg –, az 1943-as Szépművészet 132. oldalán található meg, Pásztor János műveként. A foton szereplő mű valóban azonos a Nemzeti Galériában őrzött Petőfi gipsz és alumínium szoborral.

Nem kizárt, hogy Pátzay is készített tervet valamikor, erre azonban most nem tudok választ adni. A Magyar Művészet 1937-es évfolyamában

sem a képjegyzékben, sem a kötetben nem bukkantam nyomára a neki tulajdonított műnek. Úgy vélem, hogy sorozatos félreértések játszanak szerepet a milánói Pásztor Petőfi-terv feltételezésében.¹⁵

Hiteles forrásokból tisztázható viszont mind Pásztor János, mind Feren-czy Béni Petőfi szobrának és az Ambrosianának a kapcsolata.

A VKM 1947-es iratanyagában található iratmásolatból¹⁶ megtudjuk, hogy az Ambrosianába először Pásztor János készített szobrot a miniszterium megbízásából, még a háború előtt, alumíniumból, mely a háborús események miatt nem került felállításra, de egyébként átvészelte a hábo-rút, s ekkor a Művészeti Tanács véleményét kérték a felállításról, mivel az ügy ismét előtérbe került.¹⁷

A fellelhető eredeti iratokból és mutatókönyvekből¹⁸ a milánói szoborról az alábbiak tudhatók meg. Az Ambrosianába kerülő Petőfi szobor ügye először 1940-ben merül fel a mutatókönyvben,¹⁹ az iratok azonban megsemmisültek, s csak a bejegyzések utalnak az eseményekre. Az olasz–ma-gyar kapcsolatok ez időben erőteljesek voltak, Milánóban Magyar iskola, majd Magyar Intézet is működött minisztériumi támogatással, sőt 1942-ben magyar hét volt, amellet, hogy a Triennálén a magyar művészek rendszeresen részt vettek. E kulturális kapcsolatok természetes alapjául szolgálhattak a magyar–olasz baráti viszonyt tovább erősítő Petőfi szobor állítás gondolatának. Bővebb információk ezzel kapcsolatosan az eredeti iratok megsemmisülése miatt nincsenek birtokomban. Egy 1941. márciusi újságcikk hírül adja, hogy Pásztor „Gömbös Gyula márvány szobrán és a Petőfi szobron dolgozik egy időben, mely Milánóban 12 nemzet egy-egy reprezentatív alakjának szobra mellett fog állni”.²⁰ A Nemzeti Galéria Adattárában található Pásztor-iratok között a szobor megbízólevele és két másik irat is megőrződött.

Pásztor János a bemutatott kis agyagterv alapján kapta a megbízást 1941. április 8-án az egyedi, életnagyságú gipsz, illetve arról készülő bronz Petőfi szoborra, azzal a kikötéssel, hogy bármely bemutatáshoz a miniszterium hozzájárulása szükségeltetik, a kis agyagpéldánnyal viszont a mű-vész szabadon rendelkezik. A kifizetés három lépcsőben történik: első az agyagmintáért, második a gipszpéldányért, harmadik a – szállításra kész – bronzpéldányáért, melyet a gipsz átvétele, illetve a kiöntéshez szükséges bronzmennyiség átvételét követő két hónap múlva köteles elkészíteni a szobrász. Pásztor feladata elkészítésénél arra kötelezik, hogy a mű fejezze ki a költő nagyságát, és egyben illeszkedjék a már elkészült többi szobor-hoz, mivel Petőfi szobra Galbiati – az Ambrosiana vezetője – kezdeménye-zésére a kialakítás alatt álló cinquecento udvarba kerül majd.²¹

E megtisztelő megbízást Pásztor János²² nemcsak mint elismert szob-rász, hanem mint a kormányzó által nagyra tartott személyiség is kapta. Mindezek ellenére sem rendeződött a szobor ügye a kívánt határidőre. Ennek oka nagy valószínűséggel az általános bronzhiány, a háború miatti anyaggazdálkodási rendeletek. Az 1941-es cikk²³ arról tudósít, hogy Göm-

bős szobra azért készül márványból, mert a bronz ellátással gondok voltak. Ugyanezt mutatja a megbízólevél is. 1942. október 9-én írt levelében Szinyei Merse Jenő – júniustól új kultuszminiszter – felszólította Pásztort, hogy a bronzhiány miatt „bronzpatinával bevont alumínium szobrot készítsen”.²⁴ Pásztor alumínium szobrára Krausz József öntőmester 1942. december 25-én kapott előleget.²⁵

Az eredeti megbízás tehát bronz szoborra vonatkozott, de csak alumínium példánya készült el. A Petőfi szobor agyagvázlata 1941-ben, gipszpéldánya 1942. októberében, az alumínium példány pedig legkésőbb 1943. elejére elkészült. Valószínűleg ezért közöl róla fotót a Szépművészet 1943-ban.

A szobor, amely a Nemzeti Galéria raktárában található,²⁶ ovális talapzaton álló, 192 cm-es magas, csizmás bal lábával előre lépő férfi alakot ábrázol. Bal vállán átvetett, elől összefogott, redőzött, bő köpenye alól kilátszik kardja, melyet markolata alatt fog bal keze. A jobb kéz a bal váll irányában szívéen nyugszik. Köpenyének felső, zárt részén jelzésszerű zsinóros gombolás, kilátszó ingnyakkal. Az egész test jobbra, feje kicsit balra fordul. Szigorú arca szakállas, valós életkoránál idősebb, merev tekintete előre néz. Az arc Beck Ö. Fülöp 1900. körüli Petőfi érem című szobrával rokonítható,²⁷ valószínűleg az 1848-as Barabás kép az előkép mindkettőnél.²⁸ Nem tudni, milyen előtanulmányokat végzett Pásztor a szobor megformálásához, mennyiben törekedett történeti hűségre, de e szobránál több változás mutatható ki megelőző szobraihoz viszonyítva. Az álló, átszellemült költő megnyújtott felső testű alakja Pásztor korábbi arányosabb alakjaitól eltér. Az alakok megnyújtása a 30-as évek végétől a negyvenes években gyakori jelenség, tendencia a magyar szobrászatban, de egyben kiváló szobrászi eszköz a szellem-nagyság kifejezésére is. Szintén új vonás, hogy korábbi szobrainak mélyen formázott mintázásával szemben most nyugodtabb, simább a felület s a korábbi emlékműveire, szobraira (Révész, Rákóczi fejedelem) jellemző részletgazdagság helyett Pásztor itt letisztultabb formákkal dolgozik, melyekkel klasszicizáló női aktjaihoz áll közelebb. Valószínűleg az olasz neoklasszicizáló felfogás – amely egybeesett az itthoni hivatalos és egyházi művészi elvárásokkal is –, játszottak döntő szerepet a költő alakjának e stílushoz közel álló megfogalmazásában.

Az 1943-ban elkészült szoborról további adat 1947-ig az iratanyagokban nincs. Pásztor 1945. januárjában meghalt.²⁹ 1947-ben merült fel újból a milánói szoborügy kérdése, felelevenítésének háttérében valószínűleg a milánóiak igénye, a hagyományos olasz–magyar kapcsolatok erősítése, az 1848-as centenáriumi ünnepek álltak, de mellettük Pásztor újra temetése³⁰ és más vele kapcsolatos ügyek³¹ is szerepet játszhattak.

Ugyanezen év október 4-én íródik a Nemzeti Múzeum Tanácsának levele, amelyből megtudjuk, hogy Márffy Oszkár – a Milánói Szt. Szív Egyetem tanára, lektor 1930–38 között – közvetítésével ismét felmerült az Amb-

1. Pásztor János: Petőfi.
1943.

rosiana Petőfi szoborügye. A tanács elnöke olaszországi útja alkalmával tisztázta, hogy valóban várják még a Petőfi szobrot. E beadvány szerzője kéri a VKM intézkedését, hiszen az olasz ajánlat még érvényes. A szobor alkotójaként viszont tévesen Pátzay Pált nevezi meg.³² Az 1941-es Pásztor megbízólevelével, VKM 1947-es iratanyagában található iratok és iratmásolat^{33, 34, 35} egyértelműen bizonyítják, hogy nem Pátzay, hanem Pásztor János készített szobrot a minisztérium megbízásából az Ambrosianába. A szoborügy másik iratanyagában³⁶ a minisztériumi referens, Szalatnyay József október 15-i jelentésében olvashatjuk, hogy Pásztor, a háború előtt kapott megbízást, teljesítette alumíniumból. A szobor átvészelt az ostromot, néhai Pásztor műtermében megtalálható. Ugyanakkor az eredeti bronzban való kiöntését javasolja és a külügyminisztérium véleményének kikérését, hogy az olasz fél hivatalos formában is megerősítse a szobor átvételének fennálló lehetőségét. 1947. október 27-én a szobor bronzból történő kiöntésének várható költségeiről kért tájékoztatást a X. ügyosztály számára Bassola államtitkár, mielőtt a külügyminisztériumhoz fordultak volna. Mindezek azt mutatják, hogy a minisztériumi vezetés és ügyintézők 1947. októberében az 1941-es hivatalos megbízás alapján Petőfi bronz szobrát kívánták Milánóba eljuttatni, de decemberben a művet „művészi szempontból aggályosnak” ítélte az ügyintéző,³⁷ és minden további lépés előtt kívánatosnak tartotta a Művészeti Tanács véleményének meghallgatását ez ügyben. A Tanács véleményét művészeti kérdésekben ki kellett kérni, de külföldön felállítandó műről lévén szó meg sem lehetett kerülni,³⁸ így e kérés természetesnek tűnik. A minisztérium 1947. decemberében kért véleményezést a szobormű felállításáról. E levélben a művészeti osztály nevében Boreczky, a művészeti osztály vezetője úgy fogalmaz, hogy „amennyiben a Tanács a szobornak a milánói Ambrosiana könyvtárban való felállítása nem volna lehetséges, azt egy vidéki városnak” adományozzák.³⁹ A Művészeti Tanács Képzőművészeti Szaktanácsa⁴⁰ 1947. december 30-i ülésén Pásztor szobrának felállítását művészi szempontból nem tartotta helyénvalónak, s csak egy kisebb hazai városban történő felállítását javasolta.⁴¹ A Tanács megerősítő véleménye alapján a művészeti főosztály sem javasolta Pásztor szobrának felállítását Milánóban, de vidéki felállítását a centenáriumi alkalmából lehetségesnek tartotta.

Pásztor János Petőfi-szobrának Milánóban való felállításának története gyakorlatilag 1948. január 12-én lezárult.⁴² A megváltozott politikai-társadalmi körülmények ismeretében azonban az az érzésem, hogy 1947/48 fordulóján a művészi aggályok mellett valószínűleg már politikai szempontok is felmerültek Pásztor személyével kapcsolatban. A Milánóba tervezett első szobrot tehát Pásztor János készítette. Felállításának elmaradását 1942-ben a bronzhiány, majd a háborús események okozták. 1947-es újbóli felállítási kísérletét ismét a bronzhiány, a Művészeti Tanács véleménye, de főképpen a megváltozott politikai és gazdasági helyzet hiúsította meg.

A Petőfi szobor eredeti alumínium és gipsz példánya a Nemzeti Galéria szoborosztályának raktárába került. Az alumínium példány hosszú ideig

látható volt a nagytétényi Kutatóintézet Rózsakertjében. A gipszről 1960-ban készült az újabb alumíniumpéldány, melyet Nagymágoocs község kérésének⁴³ eleget téve a Művelődési Minisztérium a vidéki köztéri szobrok keretéből öntetett és fizetett ki 1960-ban, s ekkor állították fel a Petőfi Művelődési Ház előtt. 1961 áprilisában már bizonyosan a helyén állt.⁴⁴

Pásztor János 1941-ben Milánó számára készült Petőfi szobra tehát 1961-től Nagymágoocson látható. Az eredeti helyen történő felállításra soha nem került sor, az ezzel kapcsolatos VKM ügyintézés 1948. elején végelegesen lezáródott. A Milánóban felállítandó Petőfi szobor kérdése azonban nem. A Művészeti Osztály a Külügyi Osztállyal együtt 1948 januárjában célszerűnek tartotta volna az olasz kérés teljesítését, e megtisztelő ajánlat megvalósítását, tekintettel a magyar-olasz kapcsolatok javítására, a centenáriumi évre, valamint a várható pozitív nemzetközi visszhangra. Esetleg más alkotóművésszel, hogy a Petőfi szobor talapzata ne álljon üresen.⁴⁵ De a költségek fedezete egyik osztálynak sem állt rendelkezésre, így 1948. január 22-én ad acta tették az ügyiratot.⁴⁶ Az Ambrosiana szoborügy azonban, mint a fentiekben már elmondtam áprilisban, ismét előkerült a Művészeti Tanácsnál, a megbízást pedig – Kontha Sándor közlése szerint – a Milánói Magyar Intézet sürgetésére adta ki a minisztérium.⁴⁷ A Művészeti Osztály 1948-as mutató- valamint iktatókönyve alapján Ferenczy Béni 1948. június 25-én iktatott 216416. sz. irattal kapta a hivatalos megbízást. Sajnos az aktában a jelölt iratok nem találhatóak, mások be sem érkeztek a levéltárba, így e megbízás körülményeinek, tartalmának dokumentumokra támaszkodó felkutatása nem volt lehetséges.⁴⁸

Ferenczy a hivatalos, júniusi megbízás alapján kezdte el szobrát mintázni a „Cortile uomini magni” számára, a kész, de üresen álló posztamentsre, és saját elbeszélése szerint 1949. tavaszára készült el a két méteres alakkal.⁴⁹ A kultuszminiszter és az osztályvezető (Ortutay Gyula és Antal Károlyné ?) Ferenczy távollétében nézte meg a munkát,⁵⁰ ezt követően – Ferenczy május 6-i naplóbejegyzése szerint – a minisztérium egyik hivatalnoka közölte Ferenczyval, hogy a megrendelést még decemberben „stornírozták”.⁵¹ Többé ez ügyben nem tárgyaltak vele és nem fizettek érte. Június 14-i naplóbejegyzésében Ferenczy elpanaszolja, hogy a különböző intrikák elintézték Petőfijét, már a gipszöntés költségeit sem térítették meg, ő azonban tovább dolgozott a gipszen, melyről akkor még hiányzott az amulett a nyakon, és a felirat a talapzatról.⁵² A későbbi ismert műről az amulett hiányzik, de fotó őrzi ezt az állapotát. Valószínűleg az év végére készült el teljesen a szobor, amely a Szépművészeti Múzeum raktárába került hosszú évekre. A korábbiakban elmondottakban furcsállottam a szobor Ambrosianában való felállításának helyét és időpontját s több „enyhítő”, magyarázó tényrt sikerült találnom a szoborra vonatkozó minisztériumi döntés hátterére. Mindezek azonban csak a megbízást tették lehetővé. Az adott politikai történelmi szituációban a szobor Olaszországban történő felállítása valóban politikai nonsens volt. Ezt bizonyítja Ferenczy

szobrának decemberi stornírozása, melyről a művész csak 1949-ben értesült. Magyarázatra nem volt szükség. 1948. júniusától⁵³ minden 10.000 Ft-ot meghaladó szoborállításról a miniszter döntött. A stornírozásról Tolnai Gábor akkori római követ a következőt írta: „Tájékozódásom szerint követségünk valami efféle döntést kapott Budapestről: Petőfi szobrának a milánói Ambrosiana könyvtár díszudvarán történő felállítását nem tartjuk időszerűnek...”⁵⁴ Tolnait új követként ismét megkereste a könyvtár vezetése a szobor ügyében. Az új követ, mit sem tudva a szobor előzményeiről, örömmel értesítette Budapestet a nem mindennapi javaslatról és határozott visszautasításban részesült. Következő haza látogatásakor Révai József személyesen is visszatért az ügyre, kioktatva a követet: „Azt hittem, több eszed van annál, hogy egyáltalán szóba állj a klérus képviselőivel?! Különbben Ferenczy Béni szobrát sehol sem állítjuk fel, mert rossz szobor. Nem fejezi ki Petőfi hősi nagyságát...”⁵⁵ Az 1948. utáni Magyarországon az államosítás, szekularizáció, az egyházak, szerzetesrendek, a „klérus” elleni harc folyt, a „szocdemek” felmorzsolása mellett. Ferenczy baloldalisága kevésnek bizonyult a kommunista hatalom számára, ráadásul egyházi megbízáson is dolgozott. Az a gondolat pedig, hogy annak a szobrásznak, akit Révai 1949-ben még a főiskoláról is elküldött, törékeny, nem idealizáló, hús-vér ember, egyszerű katona Petőfijét állítsák fel az egyházi vezetés alatt álló milánói könyvtárban, a kormány ajándékkaként, még akkor is megvalósíthatatlan volt, ha a költő szobra a világirodalom nagyságai sorában hirdethette volna a magyar költészetet.

Révai megfogalmazásában Ferenczy Petőfije nem fejezi ki a költő nagyságát, azaz 1949-ben nem felelt meg a megrendelő elvárásának, ezért rossz szobor. Ez az ítélet arra kárhóztatta a szobrot, hogy 1956-ig csupán a szűkebb szakmai kör ismerhette. Azt gondolom, hogy az elhallgatásban szerepet játszott Petőfi mindenről lemondó, a szabadságért, a függetlenségért eltökélten harcba induló, konok, belső feszültségtől izzó, az elnyomás elleni küzdelemre végsőkig elszánt figurájának mozgósító ereje is. Valójában a hivatalos hős forradalmár elképzeléseket nem teljesítő, sőt azzal teljesen ellentétes, törékeny, vékony figuraként ábrázolt Petőfi lázadó szelleme került raktárba az új társadalom békés építésének kezdetén. A finom realista mű nem felelhetett meg a szép új világot hirdető szocialista realista, részletekben gazdag, érzelmekben szegény, a munkások, parasztok alakját, életét hamis pátozzsal hirdető, üres műveket előállítató ötvenes években. Ferenczy azt nyilatkozta, hogy szobrával érzelmekre épített és külső-belső hasonlatosságra törekedett, semmi esetre sem idealizálásra vagy tipizálásra, mely utóbbi alapvető igény volt.⁵⁶ A szobor azonban létezett, még akkor is, ha nem szerepelhetett kétszeri próbálkozás ellenére sem a Képzőművészeti kiállításokon. Későbbiekben Ferenczy más műveit is „leszólta” a kritika, mondván, hogy a „deformáció még előfordul a kiállítások anyagában, sajnálatos módon éppen nagy tehetségű szobrászoknál” s példaként Borsost és Ferenczyt hozták.⁵⁷

2. Ferenczy Béni: Petőfi. 1948–49.

Minden Petőfi szobor alkotónak legnagyobb problémája volt a hasonlítósság és a társadalomban élő Petőfi kép, a hiteles Petőfi megfogalmazása az első Petőfi szobor óta. E kérdés a centenárium kapcsán vetődött fel erőteljesebben művészi problémaként, elvárásként. Több szobor készült 1947–50 között, legjelentősebbek Medgyessy debreceni, Borsos pécsi Petőfi szobrai.

A XIX. század utolsó harmadában a teátrális, a XX. század elején a költőfejedelem, általában pedig mélabúsan álló, felemelt karral szavaló, irattekercset tartó, vándorló, később forradalmár Petőfi ábrázolásokkal találkozunk az évtizedek során. Egyszerű, pátosz nélküli, poéta mivoltára, sorsára, életére utaló, tárgyaktól mentes megformálása kortárs képzőművészetünkben gyakori. Élő és hihetetlenül szuggesztív, törekény alkatú Petőfi azonban egyedülállóan csak Ferenczyé, amely 1951-től a Szépművészeti Múzeum raktárában volt.⁵⁸

A szobrot a feledés és a raktár homályából Hatvany Lajos emelte ki, 1955-ben megjelent *Így élt Petőfi* című könyvének borítóján való reprodukálásával, mintegy tiltakozásul a szobor méltatlan sorsa ellen. Sokak számára így lett s maradt hosszú ideig látható a szobor. A szoborra e könyv kapcsán írt cikkében Hubay Miklós hívta fel a figyelmet az Irodalmi Újságban. Az országos képzőművészeti kiállítás zsűrije, korábbi kétszeri visszautasítás után, most beválogatta a művet a múcsarnoki kiállításra. A szobor első nyilvános bemutatására 1955. december–1956. március között a VI. Magyar Képzőművészeti kiállításon került sor. A Hatvany könyv és a kiállításon történt bemutatás nyomán cikkek jelentek meg a szoborral kapcsolatban. A szobor későbbi sorsára vonatkozóan valószínűleg nem közömbös, hogy a kiállítás idején Budapesten tartózkodó szovjet kulturális delegáció vezetője, az író Szmirnov szintén elismerően nyilatkozott a szoborról, melyet példaként állított a pozitív hős ábrázolásában a szobrászat és az irodalom számára is.⁵⁹ Fülep Lajos és Illyés Gyula a szobrot méltató írásaikban követelték a szobor felállítását.⁶⁰ Fülep a Nemzeti Múzeum kertjét vagy lépcsőjét javasolta megfelelő helynek a szobor számára. A cikkek – és az eltelt két év politikai szemléletváltozásainak hatására a szobor felállítása hivatalos fórumokon is felmerült.⁶¹ A Népművelési Minisztérium illetékesei megkeresték Ferenczyt, s megpróbálták rábeszélni, hogy dolgozza át a művet, majd később, hogy csináljon egy kisebb, egy méter magas Petőfi-szobrot. Mindkét ajánlatot visszautasította. 1956. első felében egy másik életnagyságú Petőfi szobor készítésére szólították fel, amit ismét elutasított, mondván, legjobb tudása szerint egyszer már megmintázta a költőt.⁶² Augusztusban – nyilván Fülep javaslatát figyelembe véve – felvetődött a szobor Nemzeti Múzeum kertjében való felállításának gondolata a minisztérium részéről.⁶³ Budapesti felállítás esetleges helyszíneként felmerült a vár is. A Bécsi kapu tér és Fortuna utca találkozásánál az evangélikus templom oldalánál jelölte ki egy rajz a szobor helyét, mely a művész hagyatékában maradt fenn.⁶⁴ Felállítás csak elképzelés maradt.

A Múcsarnokban kiállított szobor hatalmas vihart kavart, meghökkentette az embereket s írók, művészek, művészettörténészek elragadtatással nyilatkoztak róla s felállításáért kardoskodtak (Fülep, Illyés, Hatvany, Borsos). Budapesti felállítása azonban máig nem történt meg. A szobor 1955–56-os bemutatását követő fogadtatás magyarázata, hogy Ferenczy nemcsak a költő alakját fogalmazta meg az ismert leírásoknak megfelelően s egyben újszerűen, hanem arcának döbbenetes hasonlósága is elképesztő volt az akkor már Escher Károly által restaurált és ismertté vált Petőfi daguerrotípiája alapján. Szobrászi ráérezés, mely e hasonlatosságot eredményezte? Részben. Petőfi alakjának megfogalmazásához Ferenczy Illyés és Ady tanulmányát olvasta,⁶⁵ és kellett ismernie a Szabad Művészetben közölt ábrázolásokat is. Tény, hogy az eltérések ellenére is e szoboré a „legigazibb” Petőfi arc. Ferenczy korábbi klasszicizáló, sima felülettel mintázott, nyugodt szobraival szemben Petőfi alakját nyújtva, a szobor felületét nyugtalan, mély mintázással formálta meg. Az egész mű, külső megjelenésében és belső tartalmak kivetítésében az addigi szobrászatban új hangú, s a későbbiekől is eltérő realizmust valósít meg, mellyel példa nélkül áll a Petőfi ábrázolások között, sőt talán a magyar köztéri szobrászatban is.

Az eredeti gipszpéldány az Állami Vásárlási Bizottság 1957-es vásárlása révén került állami tulajdonba, a Nemzeti Galériába. 1959-ben Ferenczy egyéni kiállításán ismét szerepelt. 1961-től lett látható a Nemzeti Galéria állandó kiállításain és a Petőfi Irodalmi Múzeumban egy bronzpéldánya, melyet 1959-ben öntöttek ki.⁶⁶ Múzeumokban immár látható volt a szobor, de a felállításáért vitatkozóknak meg kellett elégedniük Gyula város Dózsa György terén történő 1960. március 15-i felállítással.⁶⁷ A szobor e városban történő felállítását indokolta, hogy Petőfi az itteni megyeházán vett részt közügyekben utoljára, mielőtt Mezőberénybe, s onnan Segesvárra ment.⁶⁸

A gyulai szobor Ferenczy kívánságának megfelelően egy egyszerű 124×82×72cm-es posztamensen áll. E kívánság mögött valószínűleg az a tény rejlik, hogy eredetileg is alacsony posztamensre komponálta a művész. Tudjuk, hogy az 1948-as megrendelés időpontjában az Ambrosianában, már készen állt a szobor posztamense. Ferenczy újító szándéka elsősorban Petőfi alakjának megformálásában igazolható. Az alacsony posztamens kompozíciós szándéka nem bizonyítható, bár kétségtelenül a hatvanas évektől mind a Petőfi szobrok, mind más köztéri alkotások vonatkozásában erőteljes tendenciaként jelentkezett, amiben nyilvánvalóan fel kell tételezni Ferenczy hatását.

A gyulai szobor felállításával nem záródott le a Petőfi szobor története.

Vélhetően a szobor kvalitásainak, valamint Ferenczy Béni szobrászi elismertségének köszönhetően 1972. áprilisában az ecuadori Magyar Kulturális Intézet kívánta felállítani a költő születésének 150. évfordulója alkalmából,⁶⁹ Quito egyik parkjában került elhelyezésre 1973. június 13-án,⁷⁰ egy hatalmas hegyes gúla-építményre.⁷¹

Milánóban a Petőfi szobor még mindig hiányzott, melynek felállításáról azonban sem itthon, sem Olaszországban nem mondtak le, s majd két évtizeden keresztül szorgalmazták megvalósulását.⁷² Az ecuadori szoborkérréssel szinte párhuzamosan, de néhány hónap eltéréssel 1972. júniusában – a Petőfi szobrát hiába váró, ámde ahhoz ragaszkodó – Ambrosiana könyvtár a római Magyar Akadémia közvetítésével újból⁷³ megpróbálkozott a szobor megszerzésével.⁷⁴ Ezúttal sikerrel. Petőfi születésének 150. évfordulóján a magyar és olasz együttműködés eredményeképpen, az Olasz Köztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti kulturális egyezmény révén került Ferenczy Béni szobra az Ambrosianába, a magyar kormány ajándékként. Nagy ünnepségsorozat keretében, 1973. március 28-án állították fel a szobrot.⁷⁵ Csupán 32 évet kellett várniuk, hogy a milánói szoborudvar Petőfi szobrával teljessé váljon.⁷⁶ 1990. szeptember 29-én Göncz Árpád avatta fel Ungváron e szobor újabb bronzpéldányát.⁷⁷ Az egykor raktárba kényszerített rossz szobor, ma a legismertebb Petőfi szobor, s talán az egyetlen köztéri szobor, mely ennyi helyen látható. A szakirodalom és felállítók ítélete úgy tűnik ma már egybehangzóan állítja, hogy ez a legizibb Petőfi, s egyben Ferenczy egyik remekműve, amely a magyar szobrászat számára új utat, lehetőséget nyitott és iskolát teremtett az emlékműszobrászatban. A Milánóba látogató szemtanú, Tolnai véleménye szerint pedig az Ambrosiánában álló nagyságok szobrai közt a legszebb.

JEGYZETEK

¹ A közölt irodalomjegyzék nem öleli fel teljesen a szobor bibliográfiáját. Elsősorban a dolgozat témája szempontjából fontos, a szobor sorsára vonatkozó írásokat válogattam össze. FÜLEP Lajos: Ferenczy Béni Petőfi szobra. Szabad Művészet, 1956. 5. sz. 244. ILLYÉS Gyula: Ferenczy Béni Petőfi szobra. Szabad Művészet, 1956. 5. sz. 244. GENTHON István: Ferenczy Béni. AHA 1959. 193–214. (211–2) ROZGONYI Iván: Beszélgetés Ferenczy Bénével 1956. Művészettörténeti tanulmányok Bp. 1960. 211–5. FERENCZY Béni: Írás és kép. Bp. 1961. Utószó: Genthon István 245–54. (252) GENTHON István: Ferenczy Béni. Művészet, 1963/2. 7–10. (10) HUBAY Miklós: Gyula. Tükör 1964. szept. 15. SZÁNTÓ Piroska: A szobor előtt. Élet és Irodalom, 1964. szept. 5. SZABÓ Katalin: Ferenczy Béni. Bp. 1967. (17) KONTHA Sándor: Ferenczy Béni. Bp. 1981. (23) Ferenczy Béni arcképe: Ferenczy Béni írásai, szobrai, rajzai. Írások Ferenczy Béniről. Összeáll.

és szerk. RÉZ Pál Bp. 1984. WEHNER Tibor: Köztéri szobraink. Bp. 1986. (105–6) TOLNAI Gábor: Szóbeli jegyzék. Új Írás, 1987. 1. sz. 65–66. VARGHA Balázs: A Petőfi-szobor viszontagságai. Élet és Irodalom, 1988. 11. sz. március 11. 1. VARJAS Károly: Újabb híradások Petőfi-szobrok-ról. Élet és Irodalom, 1988. 14. sz. április 1. 4. KONTHA Sándor: A Petőfi szobor néhány viszontagsága. Élet és Irodalom, 1988. 14. sz. április 1. 4. KALMÁR György: Petőfi Itáliában. Élet és Irodalom, 1988. 14. sz. április 1. 4. VARGHA Balázs: (Válasz) Élet és Irodalom, 1988. 14. 4. VARJAS Károly: Petőfi szobrok hazánkban és határainkon túl. 1850–1988. Bp. 1989. 162, 165, 240–41. NAGY Ildikó: Hagyomány és megújulás. A magyar szobrászat fordulata az 1960-as években *Ars Hungarica* 1990/3. 243–61. (243) KONTHA Sándor: Ferenczy Béni Petőfi szobra. Új Művészet, 1991/1. 66. KOVÁCS Péter: A tegnap szobrai Szombathely 1992. 14–16. (134)

- ² Ferenczy Béni (Szentendre 1890. Jún. 18. – Bp. 1967. Jún. 2.) A Tanácsköztársaságban direktóriumi tag, majd bécsi, 1935–37 moszkvai emigráció.
- ³ Ferenczy Béni a megalakulástól aktívan részt vett a Művészeti Tanács munkájában 1948-ig (lásd 40. sz. jegyzetben). 1945-ben a szaktanácsok felett működő Hetes Tanácsban ő képviselte a képzőművészetet. (lásd 38. sz. jegyzetben).
- ⁴ BÁNÓCZI Zsuzsa: Köztéri szobrok, pályázatok. In. A fordulat évei Bp. 1988. 265–284. (272) PÓTÓ János: Emlékművek, politika, közgondolkodás. Bp. 1989. (56)
- ⁵ BÁNÓCZI i. m. 272. Történelmi háttérrel bővebb információk: A fordulat évei. Bp. 1988. (205–208). A szobor állítás kérdésében, s a centenárium megünneplésének módjában beállt változás hátterében áprilistól a kommunista pártnak a hatalom megszerzésére irányuló törekvései húzódtak meg. A szabadságharc hőseinek és Petőfi alakjának „zászlóra tűzésével” próbálták ellensúlyozni az ellenzéki pártok propagandáját, s a pártot, mint a nemzeti hagyományokat ápoló pártként feltüntetni és így a társadalmat maguk mögé állítani. A választási küzdelmekre koncentrálna 1948-ban a párt jelvényét is megváltoztatták háromszínű szalagra.
- ⁶ BÁNÓCZI i. m. 272. 31. és 32. sz. jegyzet. Szabad Művészet, 1948/2. sz. 30.
- ⁷ A Palazzo dell'Ambrosiana és S. Sepolcro templom Milánó egyik nevezetessége. Az Ambrosiana Intézetet Federico Borromeo kardinális alapította, maga a barokk palota 1603 és 1609 között épült, később többször bővítették, 1918–25 között Művészeti Akadémiával egészült ki. A Piazza S. Sepolcro-ra néző egyemeletes épületrészben, mely Fabio Mangone tervei alapján épült, található a világhírű könyvtár. Az Ambrosiana Könyvtár belső – Cortile della Fontana – udvarát a források többféleképpen is említik. Nevezik „halhatatlanok” udvarának vagy „halhatatlanok” csarnokának, előfordul az Ambrosiana Pantheonja, a Cortile uomini magni és a Corte degli Spiriti magni elnevezés is. A kialakítás idején a leendő szoborudvart cinquecento udvarnak is titulálták. Különböző források, híradások 12 nemzet híres férfiújának szobrát, de általában más-más szel-

lemi nagyságot sorolnak fel, mint ábrázolt személyt. Az eddigi források alapján valószínűleg Homérosz, Arisztotelész, Platon, Dante, Shakespeare, Goethe, Cervantes, Paracelsus, Chateaubriand, Manzoni, Byron, Michelangelo és Petőfi szobrai láthatók a szoborgalériában. (VARJAS 240–41. és későbbiekben előforduló levéltári iratok, cikkek.)

⁸ A fordulat évei Bp. 1988. 1956-os Intézet. A megváltozott külpolitikai helyzet egyik jelensége, hogy az olasz és francia kormányból 1947 őszén kikerültek a kommunista pártok, s mindkét ország polgári demokráciává alakult. A magyar nemzetközi kapcsolatok irányának lehetőségeit ez is erőteljesen befolyásolta.

⁹ Iratok a magyar képzőművészet történetéhez 2. füzet 1946–1948. Szerk. KISS Dezső Bp. 1979. 208. 130. tétel. 1948. április 13. Petőfi Sándort ábrázoló képzőművészeti alkotások elbírálása. Kivonatok a Művészeti Tanács Képzőművészeti Szaktanácsának ülésének jegyzőkönyveiből. „(...) A Szaktanács az 1948. ápr. 27-én tartott 317. Ülésén 8023. és 8025. sz. alatt foglalkozott Juhász András iparművész Petőfi szobor-terveivel és úgy határozott, hogy azokat 'művészi szempontból nem tartja kielégítőnek és felállításukhoz nem járul hozzá.' A 318. Ülésen a milánói Ambróziánában felállítandó Petőfi-szobor elkészítésére Ferenczy Bényt javasolta.” (...)

„(...) 7888. sz. a Szaktanács tudomásul veszi Csepel község előljárási eljárásának értesítését, hogy a Petőfi-mellszobor pályázatot elbíráló zsűri tagoknak 100-100 Ft tiszteletdíjat kiutalt. 7828. sz. a szaktanács hozzájárul Szandai Sándor Petőfi mellszobrának kivitelezéséhez, mert Beck András bejelentette, hogy Szandai a terven nagy változtatásokat hajtott végre és a szobor hasonlatosság szempontjából is jobb lesz.” (...) „A 323. Ülésén hozzájárult, hogy 'Karcag városa egy később elhelyezendő Petőfi bronz-szobor felállítására egy piszkei vörösmárványból készült, és már a múltban is fennállott talapzatot Győri Dezső szobrász átalakítása után, a bemutatott tervrajz szerint felállítsa.' Kérte azonban, hogy a felállításra kerülő Petőfi szobor vázlatát a város a centenáris osz-

tálynak kivitelezés előtt mutassa be.” (...) A Szaktanács az 1948 június 30-án megtartott 327. Ülésén bírálta el Győri Dezső fenti szobortervét s azt elfogadta. Az augusztus 10-i ülésen ismertették Szentés polgármesterének a Művészeti tanácshoz intézett levelét, amelyben a városban felállítandó Petőfi-szobor költségeiről tájékoztatást kért. A Szaktanács a kérdés megválaszolására Csorba Géza szobrászművészt kérte s őt javasolta a szobor megmintázására is. (333. ülés, 9180 sz.)”

¹⁰ KONTHA Sándor: Ferenczy Béni Petőfi szobra Új Művészet 1991/1 66. és KONTHA Sándor: A Petőfi szobor néhány viszontagsága Élet és Irodalom, 1988. 14. sz. április 1. 4.

¹¹ A szobor udvar keletkezésének pontos ideje, körülményei, története olaszországi kutatást igényelne. Elképzelhető, hogy a szobor udvar gondolata s talán vele együtt a Petőfi szobor állításának ötlete is a harmincas évek elejére datálható, s nem kizárt, hogy az 1925-ben elkészült Művészeti Akadémia tovább folytatásaként merült fel. Valószínűleg több éven keresztül érlelődött az Ambrosiana szobor udvarának terve, míg a végleges variáció megszületett és hozzá láttak a megvalósításhoz. 1933. a költő születésének 110. évfordulója, kiváló alkalomnak bizonyulhatott az Olaszországban is rendkívül népszerű költő szobrának felállítására. A felállítandó Petőfi szobor és helye, a milánói Ambrosiana szobor udvara, ebben az időpontban azonban hiteles dokumentumokkal nem támasztható alá. Hiteles forrás 1939-ben jelöli meg az udvar és a Petőfi szobor tervét. A milánói Petőfi szobor ügyére vonatkozóan 1940-ben találunk először hivatalos adatot az Országos Levéltár mutatókönyvében. 1941-ben már kialakítás alatt lévő szoborgalériáról írnak, amelyben már kész alkotások is találhatóak. Ez utóbbi forrás a szoborudvar kezdeményezőjeként signore Galbiatit, az Ambrosiana akkori vezetőjét nevezi meg. (MNG Adattára Pásztor János irathagyatéka. 23186/90 IV-148 Pásztor János megbízólevele 1941. Április 8.)

¹² VARJAS Károly: Petőfi szobrok hazánkban és határainkon túl. /1850–1988/. Bp. 1989. 241–42.

¹³ A fiatal, tehetséges, Ferenc József díjas, római ösztöndíjas Mészáros, mint jelentős megbízás kiválasztottját, jogosan tetelezhetjük fel egy olaszországi leendő Petőfi szobor alkotójaként. Mészáros római tartózkodása alatt megbízást kapott a Róma közelében lezuhant magyar repülőek emlékművének elkészítésére. (KONTHA Sándor: Mészáros László. Kandidátusi értekezés tézisei Bp. 1969. 8.) 1934-ben kezdett a budapesti Ferenc József lakotanya háborúban elpusztult lovak – Ércparipa – emlékművének mintázásához, melyet 1935-ben avattak fel (Pesti Városháza, 1935. 5. sz.). A Mészáros László által készült Petőfi szobor vázlatról a Gerevich fotóanyagban található egy fénykép (MTA MKI Fotótár B 3886.), amelyen, magas talapzaton álló, felemelt karú alak látható, a talapzaton Alessandro Petőfi felirat olvasható. A szobor vázlat keletkezési idejét behatárolja az ösztöndíj ideje és a szobrász 1935-ben történt emigrálása a Szovjetunióba. Az ösztöndíjra vonatkozóan P. Szűcs Julianna 1931–32 éveket adja meg (P. SZÜCS Julianna: A Római Iskola. Bp. 1987.), Konttha Sándor szerint viszont 1932–34 között volt római ösztöndíjas. Monográfiusa szerint hivatalos hitegetés nyomán kezdett Rómában a mintázásához, a mű elkallódott (KONTHA Sándor: Mészáros László. 1905–1945. Bp. 1961. 22. és 23.). A vázlat nagy valószínűséggel 1933–34. között készült. A rendkívül magas posztamens és a szoboralak aránya kizárja, hogy a később megvalósult szoborudvarba tervezte volna a szobrász. Mindezek alapján, s ha elfogadjuk a szobor udvar 1939-es keletkezési dátumát, akkor Mészáros László szoborvázlata csak egy korai kiforratlanabb elképzelésbe illeszthető be, ha egyáltalán az Ambrosianába tervezték s nem esetleg Rómába vagy más olasz városba.

¹⁴ VARJAS 242.

¹⁵ Pátzay 1942-ben készített plakettet, azt a Petőfi-jelvényt, melyet az 1942. március 15-i nagy, háborúellenes tüntetésen viseltek a tiltakozók. Ennek nyomán készítette az utcatáblát, a Bp. V. ker. Petőfi tér 1. számú házra 1972-ben. (RAJNA György: Budapest köztéri szobrainak katalógusa. Bp. 1989. Negyven év köztéri szobrai Budapestén. 1945–1985. Szerk.: HADHÁZY

Levente, SZILÁGYI András, SZÖLLŐSSY Ágnes Bp. 1986.) Egy 1947-es levél öt nevezi meg tévesen a milánói szobor megbízott alkotójának. (Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának levele 1947. október 4. OL XIX-I-1-i-212088-1948 /152d/), ezt a későbbi ügyiratokban pontosítják Pásztor Jánosra. Mindezek alapjai lehetnek a keveredéseknek. Pátzay Petőfi szobrának története újabb fordulattal gazdagodott KONTHA Sándor Új Művészet 1991/1. számában megjelent – a szobor sorsát először összefoglaló – Ferenczy Béni Petőfi szobra című cikkében, amelyben feltételezi, hogy az Ambrosianába kerülés szándékával készült Pátzay Pál és Pásztor János szobor-terve is. A 66. oldalon közli, hogy e „kettő kiküldése konkrétan szóba került 1940. után, Pátzay szobrának bronzba öntéséhez ekkor hiányzott a bronz, Pásztor alumínium szobrát pedig művészi okokból nem tartották méltónak a külföldi felállításra”. Pátzay talán készített egy Petőfi tervet 1940. után Milánóba, erről nincs adat, a háborúban Pátzay műterme elpusztult, özvegye nem tud róla. Nem valószínű, hogy csak a bronzhiány miatt nem valósult meg a Petőfi szobor, jelen pillanatban a szobor léte kétséges.

¹⁶ 1947. december 9. A milánói Ambrosiana Könyvtárban felállítandó Petőfi-szobor ügyében a V.K.M. Művészeti Osztályának leírata a Művészeti Tanácshoz. (MTA MKI Adattár C-I-137-es fond / leltározatlan / KJSS D. szerk. Iratok ...c. kötetekhez készült gépelt levéltári dokumentumok, kivonatok. Eredeti fogalmazvány Műv. Min. Irattára V.K.M. Műv. Oszt. 1946/47–139.)

¹⁷ Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa elnökének (Jánosz János?) 570/1947. sz. levele Bassola Zoltán VKM államtitkárnak. Bp. 1947. október 4. (Magyar Országos Levéltár, OL XIX-I-1-i-212088-1948 1152d.)

¹⁸ Magyar Országos Levéltár, VKM Elnöki C osztály. Külföldi kulturális ügyek /K 639/ 1937–44 közötti mutatókönyvek és megmaradt iratok regesztái, Külügyminisztérium Sajtó és Kulturális osztály /K 66/ mutatókönyvei 1939–42 alapján nincs korábbi előzmény. VKM Elnöki C osztály Külföldi kulturális ügyek /K 639/ Név – hely – tárgy mutatókönyve 1940 „Petőfi szobor felállítása milánói Ambrosianában”

2582 és 3673., továbbá VKM Elnöki C Külföldi kulturális ügyek 1942-es mutatókönyv „Petőfi szobor felállítás a milánói Ambrosianában” 34586 és 37447. Iratok megsemmisültek, felkutatásuk talán Milánóban járhatna eredménnyel. Mutatókönyvekben rendszeres bejegyzések a Magyar Iskolára és a Magyar Intézetre, 1942-esben bejegyzés a Magyar Hétre vonatkozóan, kulturális bizottság szervezésére.

¹⁹ VKM Elnöki C osztály Külföldi kulturális ügyek /K 639/ Név-hely-tárgy mutatókönyve 1940 „Petőfi szobor felállítása milánói Ambrosianában” 2582 és 3673.

²⁰ RADOCSAY Dénes: Tavaszi fecsegés, műtermi titkok. Nemzeti Újság, 1941. március 23. Ekkor már dolgozik a szobron. „Másik megbízatása a mesternek a milánói múzeum számára szól, amelynek udvarán 12 nemzet egy-egy reprezentatív alakjának szobrát állítják fel. Pásztor az állam megbízásából Petőfi szobrát készíti, hogy a nagy költő képviselje majd Milánóban a magyar szellem dicsőségét.”

²¹ MNG Adattára Pásztor János irathagyatéka. 23186/90 IV-148. Pásztor János megbízólevele 24.834/1941. III. sz. 1941. Április 8. Miniszter helyett Fáy államtitkár aláírással.

²² A hildebrandi elveket követő Pásztor János (Gyoma, 1881. jan. 29.– Bp. 1945. jan. 27.*) az Ad Astra, Báthori fejedelem, Rákóczi fejedelem szobrok alkotója, a Corvinkoszorú és -lánc tulajdonosa, 1937-től m. kir. kormány főtanácsosi címmel bírt. MNG Adattár Pásztor irathagyatékban: Meghívók a kormányzóhoz teára, Ribbentrop fogadására stb. 1942-ben lábának amputálása után Horthy kérésére V. oszt. tanári kinevezést kapott a Képzőművészeti Főiskolán, ahol tanított. HEITLER László: Pásztor János. Bp. 1981. M. HEIL Olga: Pásztor János. Művészet, 1965/10. 24. d. m. Egy művész, akit nem kísérelhetett nekrológ. Magyar Nemzet, 1965. január 27. 4.

²³ lásd 20-as jegyzetet

²⁴ MNG Adattár 23186/1990/IV-152. Szinyei Merse Jenő levele Pásztor Jánosnak 1942. Október 9-én. VKM 78.744 /1942. III. szám.

²⁵ MNG Adattár 23186/90. II-42 – 44 Elismervény Krausz Ferenc bronzöntőtől a Petőfi szobor alumínium öntési előlegéről 1942. december 25.

- ²⁶ Pásztor János Petőfi szobra MNG Szoborosztály. Ltsz. 68.104-N alumínium, 192 cm. Ajándék özv. Pásztor Jánosnétól 863–192/60. sz., kettéfűrészelve. Rest. László Péter 1975. Kiállítva: 1975. Nagytétényi Rózsa-kiállítás, 1986-ban a Nagytétényi Kutatóintézet Rózsakert díszítéséhez kiadva, vissza 1987, Zánka 1987. Szabadtéri kiállítás, vissza 1988. Pásztor János Petőfi szobra. uo. Ltsz. 68.233-N gipsz 192 cm. Özv. Pásztor Jánosné, Ada néni szeretett volna a férjének a Szület utca 15. sz. házukban emlékműzeumot létesíteni 1947-ben és 1952-ben is. (Földes Mária közlése: 1960-ban ajándékozta a szobor-anyagot a galériának, de azzal a kikötéssel, hogy haláláig ő gondozza, az anyag nagy része így csak 1968-ban, két évvel az özvegy halála után került a Galériába.)
- ²⁷ HEITLER László: Beck Ö. Fülöp. Bp. 1969. 1. sz. kép. Petőfi-érem 1900 körül, márvány, 55 cm magas (más adat szerint 44 cm, festett gipsz az 1947-es emlékkiállítás katalógusában közölve 68. sz. RÓZSA György ikonográfijának 62. tétele). Kiállítva MNG III. Emelet.
- ²⁸ Reprodukciók, rajzok, melyek Pásztor Petőfijének előképei lehetnek: Jankó János Petőfi balra néző rajza, 1860-as évek közepe, Bp. Illyés Gyula hagyatéka, (GEREVICH – GENTHON: A magyar történelem képeskönyve. Bp. 1935. 205.) 1847-es daguerrotípiáról készültek: Székely Bertalan tus mellkép, (ERNST Lajos: Petőfi arcképei Bp. 1922.) Pollák Zsigmond: Petőfi Vasárnapi Újság, 1869/1. sz., jobbra néző sima hajú, szakállas rajz, ingnyak, zsinóros mente felső része ismétlődik Pásztor szobrán hasonlóan. Szobor előképek lehetnek: Dunaiszky László: Petőfi 1860. Barabás 1948-as kép alapján (ERNST 1922.) Sima hajú, bajszos, kis szakállú, zsinóros mente, ingnyak emlékeztet Pásztoréra.(1907-ben Pesti Napló Petőfi Albumában közölték először). Borzolt hajú, szakállas, ingnyak, zsinóros mente felső hasonló Izsó Miklós Petőfi 1973-as mellszobrához, (ma MNG) és Huszár Adolf: Petőfi 1882. Kisfaludi Strobl Zsigmond Petőfi fej 1925. hátrafésült dús hajzat, haragvó, életteli arc. Kisfaludi: Petőfi 1933. Pápa, mellszobron hátrafésült haj. 1934-es nagykanizsai 48-asok emlékmű egyik harcoló alakja Petőfi csákóban, köpenyben. – Pásztor rendelkezésére álló Petőfi kép publikációk: Petőfi Album. Szerk. Bartók Lajos, Endródi Sándor, Szana Tamás. Petőfi Társaság. Bp. 1898. GEREVICH – GENTHON: A magyar történelem képeskönyve Bp. 1935. Pesti Napló Petőfi album Bp. 1907. ERNST Lajos: Petőfi arcképei Bp. 1922. VÁRKONYI Nándor: Petőfi arca Pécs. é.n. (1940.) Forrás a könyvekre: RÓZSA György: Petőfi Sándor képmásai. Ikonográfiai tanulmány Irodalomtörténet, 1951. 2. sz. 207–217.
- ²⁹ 1945. januárban halt meg (több publikációban 27-e vagy 7-e, MNG Adattárban halotti anyakönyvi kivonatban, melyet III. 12-én állítottak ki, I. 26-a szerepel) a budai Siesta szanatóriumban, február 22-én temették el annak parkjában.
- ³⁰ Özvegye az ideiglenes sírhelyről 1947. április 18-án, a VKM és a Fővárosi Polgármesteri Hivatal tehervállása mellett, újra temette a Fiumei úti ingyenes dízsírhelyen. 1946. április 12-én kéri az özvegy az újratemetést, mely elől a VKM miniszter nem zárkózott el (225756/1946 XI. sz. levélben, aláíró a miniszter rendeletéből Pátzay Pál Képz.Főisk. r. tanár ügyosztályvezető). A VKM 1947. január 28-án kérte a Fővárost, hogy dízsírhelyet kapjon kiemelkedő művészi munkásságáért. A temetés 1947. szeptember 25-én kelt számláját még 1948. március 22-én sem teljesítették. 4283/1948 sz. kivonat alapján a Kerepesi Temetőben 33-1-1 sz. dísz sírjában temették el. (MTA MKI Levéltári Gyűjtemény Fővárosi Levéltár regesztái 01098-01108 : Polgm. ügyiratok 222.550/1946, 225.756/1946, 225,756/946-2, 220.191/1947-1,2, 186.214/1947, 221.550/1948 XI. üo.) – Az iratkivonatokra dr. Kerny Teréz hívta fel figyelmemet. – Hírlap, 1947. április 20-i száma tudósít az újratemetésről, Kisfaludi és Medgyessy búcsúztatta.
- ³¹ Az újratemetési ügyintézéseket megelőzően s azzal párhuzamosan más ügyek is felmerültek Pásztor Jánossal kapcsolatban. 1946. novemberében egy szobrot vásárolnak a hagyatékából (225.606/1946-XI üo.). 1947-ben Magvető szobrának ajándékozásáról- özvegy által?- és felállításról, talpazatköltségekről is szó esik 1947. már-

cius 27. és április 15. közötti iratkivonatokban (221338/4, 220.440/194, 221334/47 XI. üo). Az 1947. szeptember 18-i beadvány szerint az özvegy a XI. Szület u. 15. sz házuk műtermét és férje hagyatékát felajánlotta Pásztor János Emlékmúzeum céljára, melyet az ügyosztály nem vállalt fel a főként gipszszobrok restaurálásának anyagi terhei miatt (Polgm. ügyiratok 2216447, 221338/47, 221334/47 XI üo. Talán ezek az ügyek, költségek is szerepet játszottak – az elkészült, de át nem vett milánói Petőfi szobor – Márfyfy közvetítése és a Nemzeti Múzeum Tanácsának a szobor felállítását kérő levele mögött.

³² OL XIX-I-1-i-212088-1948 (152d) Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 570/1947 sz. A Nemzeti Múzeum elnökének (Jánosy János?), levele Bassola Zoltán VKM államtitkárnak Bp. 1947. október 4. „Olaszországi utam előtt felkeresett Márfyfy Oszkár és közölte velem, hogy Milánóból való hazatérése illetve a most lezajlott világháború előtt Signor Galbiati a milánói Bibliotheca Ambrosiana igazgatója hozzájárult ahhoz, hogy a magyar kormány egy Petőfi-szobrot állíthasson fel az Ambrosiana Pantheonjában. Márfyfy annak idején jelentést tett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak, mely a javaslatot magáévá téve Pátzay Pált bízta meg a szobor elkészítésével. A terv megvalósítását a világháború és a közbejött események odázták el. Az Ambrosianában járva magam is megállapítottam, hogy Signor Galbiati ajánlata igen megtisztelő a magyarság kultúrájának elismerése szempontjából. Petőfi szobrának alapzata ma is üresen várja Magyarországot ajándékát. A szobor Dante, Michelangelo, Goethe és Byron szobrai közt kerülne felállításra és meggyőződésem szerint igen nagy jelentőségű volna az évszázados magyar-olasz kulturális kapcsolatoknak világháború után való felújítása érdekében. Midőn az előadottakat Államtitkár Úr nagybecsű figyelmébe ajánlom, felkérem, hogy ezt a még ma is fennálló olasz ajánlatot mérlegelés tárgyává tenni szíveskedjék. Fogadják Államtitkár Úr őszinte tiszteletem nyilvánítását.” Budapest 1947. október 4. a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke (olvashatatlan aláírás: Jánosy János?).

³³ OL XIX-I-1-i-153154-1947 (79d) ‘Milánói’ 139. 1947 okt. 18. Előadói belső lap kézírással első rész, jelentés: A Nemzeti Múzeum Tanácsa október 4-én kelt beadványában felelevenítette a milánói Ambrosiana könyvtárban felállítandó Petőfi szobor ügyét. Az ügyben Bóka államtitkár úrnak jelentettük, hogy a szobor Pásztor János műtermében van, azonban a háborús viszonyok közt alumíniumból öntötték ki. Bassola államtitkár úr a szobor bronzba öntésére vonatkozólag tájékoztatást kért. A Pásztor János által készített szobor felállítását művészi szempontból aggályosnak tartjuk. Ezért mielőtt a szobor bronzöntési költségére vonatkozólag tájékoztatást kérnénk, kívánatosnak tartjuk a ez ügyben a Művészeti Tanács véleményének meghallgatását. Tekintettel arra, hogy magyar műtárgynak külföldön való elhelyezéséről van szó, a Tanácsnak javaslatának kikérését indokoltnak látjuk.” Olvashatatlan aláírás.

³⁴ OL XIX-I-1-i-153154-1947 (79d) ‘Milánói’ 139. 1947. XII. 4. Előadói belső lap kézírással második rész, levéltervezet. Ez utóbbi szövegrészint gépelt változatát lásd a következő 35-ös jegyzetben, mely részben az első jelentést is kivonatolja.

³⁵ MTA MKI Adattár C-I-137-es fond (leltározatlan) Kiss Dezso dok. Iratok ... c. kötetekhez készült gépelt levéltári dokumentumok, kivonatok. Eredeti fogalmazvány Műv. Min. Irattár V.K.M. Műv. Oszt. 1946/47-139. Bp. 1947. December 9. A milánói Ambrosiana Könyvtárban felállítandó Petőfi-szobor ügyében a V.K.M. Művészeti Osztályának leirata a Művészeti Tanácshoz. „Hivatali elődöm a felszabadulás előtt elkészíttette Pásztor János szobrászművésznek a milánói Ambrosiana könyvtár számára Petőfi Sándor szobrát. A szobrot a háborús események miatt nem lehetett felállítani. A szobor felállításának ügye újból előtérbe került. A szobor alumíniumból kiöntve Pásztor János műtermében van, a háború alatt jelentéktelen sérüléseket szenvedett. Kérem a Tanácsot, hogy a szobor felállításával kapcsolatban véleményes javaslatot tenni szíveskedjék. Amennyiben a szobornak a milánói Ambrosiana könyvtárban való felállítása nem volna lehetséges, azt valamelyik vidéki

város számára adományoznám. Boreczky Bp. 1947. XII. 4. (Látta Szalatnay XII. 6, Kardos XII. 9., Bóka XII. 9.) Eredeti fogalmazvány Műv.Min. Irattár V.K.M. Műv. Oszt. 1946/47–139. Milánói/153154/47. Jegyzet: Az előadói iven található feljegyzés szerint a Nemzeti Múzeum Tanácsa 1947. Október 4-én kelt beadványában felelevenítette a milánói szobor ügyét, de a Művészeti osztály „a Pásztor János által készített szobor felállítását művészi szempontból aggályosnak” tartotta. A Művészeti Tanács válasza nincs az ügyiratban.” Megtalálható a további ügyiratokban.

³⁶ OL XIX-I-1-i-212088-1948 (152d) VKM VII. főosztály előadói és betétek 1948. I. 5. – 1949. II. 12. Tárgy: Milánói Ambróziana Könyvtárban Petőfi szobor felállítása. Irattárba érkezett 1949. február 12. Utóirat 214162/1948. VII. nincs az aktában. A későbbi hivatkozások mind ezen iratcsomóban lelhetők fel. Október 15. gépelt betét lapja tartalmában és részben megisméli a fent idézett dokumentumokat. Megbízást Pásztor kapta, bronzpatinával bevont alumínium szobrot készített. A szobor kis sérüléseket szenvedett. „Kétségtelen, hogy a szobor bronzban való kivitelezése kívánatosabb lenne. A bronzöntés költségei jelentős terhet rónának a tárcára. Amennyiben a szobrot a mai körülmények között megküldhetjük, indokolt lenne a költségeket a X. ügyosztálynak vállalnia. Mielőtt bármi intézkedés történnék, a külügyminisztériumot meg kell keresni, hogy az olasz kormánytól a szobor átadására a beleegyezést a magyar kormány megkaphassa.” Bp. 1947. okt. 15. Szalatnay aláírással.

– 1947. október 22-én küldték meg a szoborra vonatkozó ügyiratot Bassola államtitkárnak. Ugyanezen lapon olvasható az október 27-i gépelt javaslat: „Mielőtt a X. ü. o. állást foglalna, feltétlenül szükséges, hogy tudja: milyen költségekkel kell számolnia. Ennek megtörténte után a külügyminisztérium állásfoglalását is ki fogjuk kérni.”

³⁷ lásd 33. sz. jegyzetet

³⁸ Rendelet tervezet Magyar Művészeti Tanács szervezéséről 1945. április 10. A Budapesti Nemzeti Bizottság által szervezett Magyar Művészeti Tanács szervezete egy

országos hatáskörű művészeti tanács felállításáról és szervezéséről. Terv szerint feladata a művészeti élet és művészeti tevékenység irányítása és ellenőrzése. Autonomiával, erkölcsi és hatalmi súlyával intézi ügyeit. Törvények előkészítése, kormányzati tanácsadás, véleményezés, külföldi kapcsolatok ápolása. Szervezete hat ágazati szaktanács. A tervezetet átdolgozás után 1945. okt. 27-én fogadta el a Minisztertanács 10.210/1945 ME sz. 1945. október 30. 1945. őszen át szervezték a Művészeti Tanácsot a munka gyorsítása érdekében a Szaktanácsok képviselőiből egy szűkebb körű testületet szerveztek, a Hetes Tanácsot a képzőművészek részéről Ferenczy Béni lett, helyettese Szőnyi István. Iratok a magyar képzőművészet történetéhez I. füzet 1945. Szerk. Kiss Dezsó Bp. 1973. 33–36. és 41.

³⁹ lásd 34. és 35. sz. jegyzeteket

⁴⁰ A magyar Művészeti Tanács tagjainak címjegyzéke: Képzőművészeti Szaktanács Beck András, Bernáth Aurél, Ferenczy Béni, Kállai Ernő, Kmetty János, Pátzay Pál, Szőnyi István. (MTA MKI Adattár MKCs-C-I- 137 fond Iratok... /Egykorú gépelt szöveg. Műv.Min Iratára VKM Elnöki Osztályának iratai 945-1- Magyar Művészeti Tanács felállítása és szervezete –11871 /Kb. 1945 szeptember hó) Továbbá: MT Képzőművészeti Szaktanács tagjai 1948. június: Bernáth Aurél, dr. Rabinovszky Máriusz, Szőnyi István, Kmetty János, Beck András, Pátzay Pál tanács-tagok és dr. Zombori Miklós előadó. 1948-ban Kállai Ernő kiválik a Művészeti Tanácsból. (Iratok a magyar képzőművészet történetéhez 2. füzet 1946–1948 Szerk. Kiss Dezsó Bp. 1979.)

⁴¹ OL XIX-I-1-i-212088/1948 (152d) MT Képzőművészeti Szaktanács válasz levele 6772/1947. sz. előadó dr. Zombori Miklós, aláíró Szőnyi Kálmán ügyvezető titkár „A Művészeti Tanács művészeti szempontból nem tartja helyénvalónak a Petőfi-szobor Milánóban való felállítását és azt javasolja, hogy a kultuszminisztérium a szobrot valamelyik kisebb vidéki város számára adományozza.” Aláíró Szőnyi Kálmán ügyvezető titkár. Bp. 1948. január 2.

⁴² OL XIX-I-1-i-212088/1948 (152d) Előadói 1948. január 12. VII. osztály azaz Műv-

szeti osztály / gépelt összefoglaló jelentés, hivatkozva a Művészeti Tanács válaszevelére döntött a szoborról.” A Művészeti Tanács előterjesztése alapján a szobornak Milánóban történő felállítását nem javasolja. A szobrot a szabadságév alkalmából valamelyik vidéki város számára szándékozzuk adományozni.” Aláírók: Boreczky, Kardos (kézírással).

⁴³ MTA MKI Adattár MKCs-C-I-137 leltározatlan levélmásolat Képzőművészeti osztály feljegyzése Aczél et. részére. Czéh György 1960. Július 4.” Nagymágocs község most felavatott kultúrháza előtt Petőfi szobrot kíván elhelyezni, s ehhez segítségünket kérte. Javasoljuk, hogy a község kapja meg néhai Pásztor János szobrászművész Petőfi szobrát, amelyet az 1940-es évek elején készített, de a háborús események miatt felállítása elmaradt. A szobor alumínium öntését és a jogdíjat a művelődésügyi minisztérium vidéki köztéri szobor keretének terhére lehetne fedezni. Kérem Aczél elvtárs hozzájárulását. Kézzel: Gádor et! Nem kell Aczél et. hozzájárulása ehhez. Egyszer már Aradi etnőnek ezt benyújtottuk, még akkor amikor ez a kérés felmerült. Czéh VII.5.”

⁴⁴ MTA MKI Adattár MKCs-C-I-137-es fond iratanyagában 23186/1990/ X-27 Művelődési Minisztérium 73178/960/IX.sz levél. Ea: Gádor Endre ov. Aradi Nóra özv. Pásztor Jánosnénak. Értesítem, hogy néhai Pásztor János szobrászművész „Petőfi” szobrát a nagymágocsi kultúrház számára a Művelődésügyi Minisztérium fémből megvásárolja. Az Ön által rendelkezésre bocsátott gipszmintát a Képzőművészeti Kivitelező Vállalat a fémöntés megtörténte után visszazállítja. Egyidejűleg intézkedtem, hogy a Képzőművészeti Alap a szobor fém példányáért Önnek járó tiszteletdíjat 25.000Ft-ot címére utalja át. Bp. 1960. július 29. Cikk: Pásztor János művét, egy Petőfi szobrot, a Művelődésügyi Minisztérium Nagymágocs községnek ajándékozta. Hír. Esti Hírlap, 1960. nov. 27. 8. Petőfi szobra Nagymágocson. Művészet, /Művészeti életünk rovat/ 1961 ápr. 40. Petőfi. Csongrád Megyei Hírlap, 1983. szeptember 22. Rövid hírből „Pásztor hagyatékából származó emlékművet 1960. március 15-én avatták fel.” (Nyilván téves az évszám.)

⁴⁵ OL XIX-I-1-i-212088-1948 (152d) Milánó- „Ambroziana Könyvtárban” Petőfi szobor felállítása. 139/2. Betétlapon kézzel írt állásfoglalás. A X. főosztály véleménye a VII. osztály részére 1948. Január 16. Martinszky aláírással:” A t. Társosztálynak Pásztor János Petőfi szobrára vonatkozó álláspontját tudomásul vesszük. Az olasz részről tett megítéltel ajánlat ügyét azonban ezzel nem szeretnők lezárni. Egy Petőfi-szobornak a milánói Ambrosiana Pantheonjában való felállítása – a világirodalom legnagyobb költői között – éppen a jubiláris manifesztációkkal kapcsolatosan különös jelentőséggel bírna, melynek világviszonylatban is visszhangja lenne. Ha a Pásztor-féle szobor nem is felel meg a kívánalmaknak, keresnünk kellene lehetőségét annak, hogy Petőfi szobrának talapzata ne álljon üresen. Fentieknek szíves megfontolása estleges javaslatként végett ügyiratot r. ú. a tek. VII. főosztálynak tisztelettel visszaküldöm.”

⁴⁶ OL XIX-I-1-i-212088-1948 (152d) Milánó- „Ambroziana Könyvtárban” Petőfi szobor felállít. 139/2 csomó. Betétlapon géppel írt vélemény. 1948. január 22. „A főosztály a maga részéről kívánatosnak tartja, hogy a milánói Ambróziana Könyvtár megítéltel felhívásának eleget tegyünk. A magyar művészetet méltó formában képviselő Petőfi szobor elkészítésére azonban jelenlegi helyzetben a főosztály nem vállalkozhat. Tekintettel arra, hogy ez idő szerint az ügyben intézkedésre nincs szükség, az ügyirata ad acta tehető.” Kézzel aláírás: Boreczky

⁴⁷ KONTHA 1991

⁴⁸ Magyar Országos Levéltár, Szabadművelődési Főosztály mutatókönyv bejegyzése. Irat helye 139/2 sz. akta „milánói Petőfi szobor felállítása”, de az irat nem található. Az eredeti iratköteggben OL XIX-I-1-i-212088-1948 (152d) jelzésű előadóív utóirata 214162/1948.VII. szintén nem lelhető fel. További iratok, melyek Ferenczyre illetve a Petőfi szoborra vonatkozhatnak /245147, 247346, 247510, 24781, 251259/ 1948. számúak/ egyáltalán nem érkeztek be a levéltárba. Így minden további kutatás csupán a Ferenczy Béni özevegényl esetleg még fellelhető iratokra támaszkodhat, melyek révén végleges választ le-

het majd adni a szobor keletkezését, hányattatását előidéző, befolyásoló kérdésekre.

⁴⁹ GÁCH Marianne: Petőfi a raktárban. Béke és Szabadság, 1956. aug. 15. és KONTHA Sándor: Ferenczy Béni Petőfi szobra Új Művészet 1991/1 66.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ KONTHA 1991

⁵² Uo.

⁵³ Iratok a magyar képzőművészet történetéhez 2. füzet 1946–1948 (Szerk. KISS Dezső) Bp. 1979. (166) 1948. június 8. A közületi emlékműállítások korlátozása. Kivonat az MT KSZ 324. Ülésének jkv-ből A Szaktanács tudomásul veszi a Közületi emlékműállítások korlátozása tárgyában kiadott 22/1948. Számú minisztertanácsi határozatot, mely szerint az állami vagy közületi költségvetési előirányzat terhére 10000 Ft-ot meghaladó költséggel létesítendő szobrok, emlékművek, táblák felállítása az illetékes miniszter előterjesztése alapján hozott előzetes minisztertanácsi hozzájárulással valósíthatók meg.(...)”

⁵⁴ TOLNAI Gábor: Szóbeli jegyzék Új Írás 1987 1.sz. 65–66. TOLNAI Gábor: Szóbeli jegyzék Bp. 1987. 338–3. és idézi KALMÁR György: Petőfi Itáliában Élet és Irodalom XXXII. évf.14.sz 1988.április 1. 4. Következő idézet is ebből.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ ROZGONYI Iván: Líraiság, portré, realizmus (Ferenczy Béni szobrászművész, 1956) In: Párbeszéd művekkel. Interjúk 1955–81 Bp. 1988. 315–18. (316)

⁵⁷ Szabad Művészet, 1952. június. POGÁNY Ö. Gábor: A Tavasz Tárlat szobrászati anyaga. 268–276. (269)

⁵⁸ 1951-ben Ferenczy a Szépművészeti Múzeummal letéti szerződést kötött öt évre, az 1955-ös VI. Magyar Képzőművészeti kiállítás után visszakerült a Szépművészeti Múzeum raktárába. Közli Ferenczy Gách 1956 aug. 15. cikkében, ahol fotó is látható a szoborról és mellette álló alkotójáról a Szépművészeti raktárában. – „Szétszedett gipszöntvényének Genthon István juttatott helyet a Szépművészeti Múzeum raktárában.” Állítja VARGHA Balázs: A Petőfi-szobor viszontagsági Élet és Irodalom, XXXII. évf. 11.sz 1988. március 11. 1. Kontha Sándor kételkedik Vargha

állításában, mivel 1956. júniusától a Szépművészeti szoborosztályon gyakornokoskodott s a szoborral nem találkozott. MNG később került. (KONTHA Sándor: A Petőfi-szobor néhány viszontagsága. Élet és Irodalom, XXXII. évf. 14.sz. 1988. április 1. 4.) Vargha Balázs válasz cikkében felteszi a kérdést, hogy honnan hova került a szobor? (Élet és Irodalom, XXXII. évf. 14. sz. 1988. április 1. 4.). Elkészülte után 1950–56. augusztusáig egészen bizonyosan a Szépművészeti Múzeumban volt. Onnan a MNG Szoborosztályára került 1957-ben az Állami Vásárlási Bizottság vétele nyomán az eddigi források összevetése alapján.

⁵⁹ GÁCH 1956. Cikkében idéz Szmirnov Szabad Nép c. újságnak adott nyilatkozatából: ... „Elvileg is fontos alkotásnak tartom Ferenczy Béni Petőfi szobrát. Úgy érzem, hallatlanul nagy belső erőt fejez ki ez a szobor, Petőfi sovány, szikár, látszólag gyenge alakja sokáig emlékezetes marad számomra. Művészetünknek gyakori hibája az, hogy a méltóság, pompa, külsőséges szépség kedvéért elhanyagoljuk a belső jellemvonások ábrázolását. Úgy vélem, tanulságos ez a szobor, a pozitív hős ábrázolásában nemcsak a szobrászat, hanem az irodalom számára is.”

⁶⁰ Szabad Művészet, 1956. május – Vargha Balázs 1988. március 11-i cikkében említi, hogy az Élet és Irodalom első évfolyam első számának címlapján jelent meg.

⁶¹ A politikai és művészeti életben megindult erjedést, annak folyamatát és egyben Ferenczy „rehabilitálását” jelző események a Képzőművészeti Szövetség iratanyaga alapján. MTA MKI Adattár MKCs-C-I-2 fondból: 1954. augusztusában Tar István lemond a szövetség főtítkárságáról, helyette egy időre Somogyi József ügyvezető titkár lesz, majd Domanovszky a főtítkár. 1955. novemberében Kádár György az alkotás szabadságát, szabad stílus és az útkeresés lehetőségének biztosítását hirdeti meg. Javasolják a vezetőség visszahívását (Domanovszkyt) és Bernáth kéri, hogy az absztraktok is állíthassanak ki (2/1131) E változások eredményeképpen a perifériára szorult kiváló alkotók sorsát is rendezni kívánták, amire már történtek lépések. Medgyessyt kitüntették, „Feren-

czy Petőfi szobrát pedig felállítják valahol Budapesten, kiállítása is lesz". (2/1076-74 Képzőművészeti Szövetség 1956. szeptember 24-i Nagyaktíva ülésének jegyzőkönyv másolata.) Javasolják, hogy legyen új vezetőség. Vezetőnek Csohány Kálmánt javasolják. Beck András a leendő vezetőség névsorából hiányolta Ferenczyt és Medgyessyt. (2/1077 Szövetség elnökségi ülése 1956. okt. 9.). Új vezetőség Csohány, Hincz, Makrisz stb. Ferenczyt javasolják, majd beválasztják a VII. Képzőművészeti kiállítás zsűrijébe (2/1079/1). 1956. októberétől Makrisz Agamemnon a képzőművészeti kormánybiztos. Az 1956. december 1-én a Szövetség Intézőbizottságának alakuló ülésén Ferenczyt (Vilt, Somogyi, Makrisz stb. mellett) az Állami megbízások átvételére létrehozott zsűritagja lesz. (2/1083.)

⁶² GÁCH 1956.

⁶³ uo.

⁶⁴ KONTHA 1988

⁶⁵ GÁCH 1956. Idézi Ferenczyt: „A külső megjelenítésre vonatkozó adatokat mindenekelőtt Illyés Gyula Petőfi-könyvéből merítettem. Ott olvastam azt is, hogy Petőfi büszkén hangoztatta karcú voltát, azt, hogy két kézzel át tudja fogni derekát. Nyilván mégiscsak sovány volt. Illyés megragadó és szemléltető Petőfi-ábrázolásán kívül Ady „Petőfi nem alkuszik” című tanulmánya igen nagy hatással volt rám, a költő egyéniségének valóságos érzékelésével. Örülök annak, hogy az egykori ismert daguerrotypia, amelyet Escher Károly oly nagy sikerrel állított helyre, meglepő módon hasonlít az én Petőfimhez.”

⁶⁶ Ferenczy Béni: Petőfi 1948. gipsz 202 cm, talpazat 52×86,5 cm j. n. Ltsz: 58.77-N Szerzés: Állami Vásárlási Bizottság vétel 1957. (A vásárlásra vonatkozó katonon szereplő iratszámok, 963-11-3/57 sz. előzménye 863-20-5/57 sz. nem e szoborvásárlására vonatkoznak Földes Mária közlése.) A gipsz szobor 1985-ben eltört, épen maradt feje a Szoborosztály raktárában található. Kiállítások: 1959-ben Ferenczy Béni gyűjteményes kiállítás Nemzeti Szalon, 1961-ben földszinti kiállításán szerepelt, majd Budavári Palota földszinti kiállításán 1968–69-ben, 1980-ban Budavári

Palota B. ép. II emeleti kiállítás, 1983-ban XX. Századi kiállítás a III. Emeleten 1959-ben öntődébe és PIM számára kiadták, 1960-ban került vissza. Valószínűleg ekkor két bronzpéldány készült róla, Gyula és PIM számára, ez utóbbi ma is ott látható.

⁶⁷ „Városi Tanács vásárolta meg.” (VARJAS 165.) Gyula, Dózsa György tér, felállítás 1960. március 15. Bronz, 202 cm, talpazat: 124×82×72 cm, felirat elől: Petőfi. (MTA MKI Adattár C-I-38/212 adatlap fotóval.) Képző- és Iparművészeti Lektorátus iratárában a felállításra vonatkozó ügyiratot nem találtam. Cikkek: Esti Hírlap, 1958. febr. 21. Petőfi szobrának felállítását végzik. Hír. Vigília, 1960. 7. sz. 438. VÉGH János: Ferenczy Béni Petőfi szobra Gyulán. Tiszatáj, 1961. márc. 128–9. „Petőfi kardját letörték és a várost átszelő csatornába dobták” Hír. 1970. Magyar Ifjúság, febr. 20. 2. MAKSAY László: Ferenczy Béni. Művészet, 1968. dec. HUBAY Miklós: Gyula. Tükör, 1964. szept. 15. SZÁNTÓ Pirooska: A szobor előtt. Élet és Irodalom, 1964. szept. 5. DÉVÉNYI I.: Ferenczy. Jelenkor, 1965. jún.

⁶⁸ Kalmár 1988-as cikkében hivatkozik Hubayra, itt szerepelt utoljára mielőtt Segesvárra ment volna. HUBAY Miklós: Aranykor Bp. 1972. (253)

⁶⁹ Quito (Ecuador) 1973. június 13. PIM példányról gipsz és arról öntés kikérése. Kulturális Kapcsolatok Intézete /KKI/ 15213-15/Prop/1972. sz. Varga Péter Főoszt. vez. h. levele, tárgy: Petőfi szobor felállítás Ecuadorban. Képző- és Iparművészeti Lektorátus / Lektorátus / Ormos Tiborhoz 1972. ápr.11. „Az ecuadori Magyar Kulturális Intézet Petőfi szobor felállítását tervezi a főváros egyik parkjában a költő születésének 150. Évfordulójára.” A Műv. Min. javaslatára a PIM a tulajdonában lévő Ferenczy Béni Petőfi szobrot kölcsönözték az öntési munkák elvégzésre. Tervek szerint Lektorátusi engedély és az öntési költségek beérkezése után adták ki a Képzőművészeti Kivitelező Vállalatnak a munkát. Képző- és Iparművészeti Lektorátus 1972. ápr. 24. 10/1972. számú határozata képzőművészeti alkotás tiszteletdíj megállapítására, melyben hozzájárul, hogy az ecuadori Magyar Kulturális Intézet a

- szobrot megvásárolja és felállítsa, mivel ez másodpéldány 70% a jogdíj az özvegynék 21.000Ft 190 cm, 200 cm a plinbosszal együtt. Továbbá: Kulturális Kapcsolatok Intézete 15213-30/Prop./1972 Petőfi szobor felállítása Olaszországban Lektorátusnak 1972. Július 7-én. ...” A szobor elkészíttetését a Képzőművészeti Kivitelező- és Iparvállalat elvállalná annál is inkább, mert ugyan ezt a szobrot jelenleg készítik az equádori” (ecuadori) „Magyar Intézet részére.”... A levelek tartalmi kivonatok.
- ⁷⁰ 1973. augusztus 2. KKI 4775/72.sz. Kulin T. levele a Lektorátushoz. E levélben közlik, hogy a Petőfi szobor Quito, a város parkjában 1973. június 13.án helyezték el.
- ⁷¹ VARJAS i.m. 239. „A szobor a Magyar Népköztársaság és az Ecuador létrejött kulturális egyezmény keretében, állami ajándékként került Quitoba.” Téves az 1970-es datálás.
- ⁷² VARGHA 1988. i. m. 1. Hubay Miklós és signora Giuggiola Gozzini Calzecchi-Onesti, a toszkán műemlékek felügyelőjének lánya tevékenységére hivatkozik.
- ⁷³ Kulturális Kapcsolatok Intézete 15213-30/Prop./1972. sz. levele, tárgy: Petőfi szobor felállítása Olaszországban Képzőművészeti Lektorátushoz 1972. Július 7-én. „A római Magyar Akadémia közvetítésével az illetékes olasz szervek az alábbi kéréssel fordultak Intézetünkhöz. 1973 első felében Ferenczy Béni Petőfi szobrát szeretnék felállítani a milánói Ambróziána szoborudvarán, A szobor leleplezése alkalmából neves magyar Petőfi-kutatók részvételét is tervezik. A szobor elkészíttetését a Képzőművészeti Kivitelező- és Iparvállalat elvállalná annál is inkább, mert ugyan ezt a szobrot jelenleg készítik az equádori „(ecuadori) „Magyar Intézet részére. Tekintettel arra, hogy ugyanannak a szobornak a bronzba öntéséről van szó, célszerűnek tartanánk az egyidejűleg történő öntést. Kérjük, szíveskedjék a megfelelő intézkedéseket megtenni annak érdekében, hogy a fenti kérésnek eleget tudjunk tenni.” A bronzal kapcsolatos egyéb munkákat valószínűleg Vigh Tamás végezte. A PIM gipsz példányát ezután visszavitték. 1973. II. 22-én-i levél.
- ⁷⁴ KALMÁR i. m. Az 1970-es évek elején Olaszországban, az egész országra kiterjedő megemlékező rendezvénysorozatot terveztek Petőfi születésének 150. évfordulója tiszteletére s ennek megszervezésére Petőfi emlékbizottságot hoztak létre Ranuccio Bianchi Bandinelli elnökletével. A Római Magyar Akadémia, a Kulturális Kapcsolatok Intézete és az olasz fél részéről a Petőfi Emlékbizottság, az Oktatási Minisztérium szépművészeti igazgatóságának vezetője Vito Agresti professzor valamint Monsignor Paredi, az Ambrosiana akkori vezetője közös akarata, együttműködése eredményezte, hogy az egykor eltervezett szoborudvar, Petőfi szobrával megvalósulhasson.
- ⁷⁵ 1973. augusztus 2. KKI 4775/72. sz. Kulin T. levele a Lektorátushoz. E levélben közlik, hogy a Petőfi szobrot 1973. március 28-án helyezték el Milánóban.
- ⁷⁶ VARJAS 241. A szobor a Magyar Népköztársaság és az Olasz Köztársaság kulturális egyezménye keretében került Milánóba. A szobor anyaga bronz, magassága 1,9 méter, 9x85x50 cm bronz talapzattal. Kőalap kb. 60 cm magas díszesen megmunkált. Fotó. Forrás: Biblioteca Ambrosiana munkatársai, a Magyarországi Olasz Kultúrintézet igazgatójának közvetítésével. KONTHA 1991.
- ⁷⁷ KONTHA 1991. Ungvár (Ukrajna) 1990. Szeptember 29.